

УДК 339.5:330.15

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Цибуляк А. Г.

Кандидат політичних наук, здобувач кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. *Розвиток сучасного світу здійснюється під впливом процесів глобального характеру, які визначають специфіку та напрями його функціонування. Йдеться, перш за все, про взаємне переплетення інтересів країн світової спільноти для досягнення спільних цілей економічного, політичного, екологічного, соціального, культурного розвитку. Зазначена взаємодія має свій прояв, зокрема, в інтенсифікації торговельних зв'язків як важливої складової розвитку глобального економічного простору. Розширення торговельної взаємодії об'єктивно сприяє лібералізації експортно-імпортних відносин, що призводить до загострення проблеми взаємодії суспільства з навколишнім середовищем. Невідповідність системи господарської діяльності та екологічних можливостей світового простору вимагає обґрунтування таких напрямів реалізації торговельної співпраці у світових масштабах, які б враховували необхідність забезпечення раціонального розвитку екологічної складової цього процесу. Зважаючи на це, в статті досліджено передумови екологізації світової торгівлі, проаналізовано основні аспекти формування політики екологічної взаємодії, обґрунтовано сучасні тенденції розвитку екологізації міжнародних торговельних відносин.*

Ключові слова: *екологізація, глобальні проблеми, екологічна проблема, ресурсно-екологічний потенціал, світові торговельні зв'язки, екологічна торговельна взаємодія, екологічне регулювання світової торгівлі.*

Постановка проблеми. Інтенсифікація торговельних зв'язків, зростання їх динаміки, розширення географічного спрямування є об'єктивним наслідком розвитку глобалізаційних процесів у сучасному світі. Поряд з цим, лібералізація зовнішньоторговельних відносин призводить до ускладнення взаємодії людства з навколишнім середовищем, зокрема, через невідповідність виробничо-господарської діяльності та ресурсно-екологічних можливостей світового простору. Одним із наслідків цього є загострення глобальної екологічної проблеми, що викликає необхідність дослідження її взаємозв'язку та взаємовпливу на розвиток світової торгівлі, обґрунтування раціональних підходів до врахування та збереження екологічної складової торговельної взаємодії.

Мета статті – визначення передумов екологізації світових торговельних зв'язків та виокремлення сучасних напрямів її виваженого розвитку та удосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження тенденцій розвитку міжнародної торгівлі з урахуванням екологічного фактору її розвитку знайшло відображення в наукових працях таких зарубіжних вчених як Андерсон К. [1], Дейлі Г. [2], Есті Д. [3], Ерліх П. [4], Фарлей Дж. [2], Холдрен Дж. [4] та ін. Обґрунтуванню окремих аспектів формування зовнішньоторговельної політики за умов екологізації економіки присвячені дослідження вітчизняних науковців, а саме Андреевої Н. [5], Веклич О. [6], Купінець Л. [7], Семенюка Е. [8], Туниці Ю. [8], Харичкова С. [7] та ін.

Проте недостатньо висвітленими залишаються питання передумов екологізації світової торгівлі, пріоритетів формування політики екологічної взаємодії, сучасних напрямів розвитку екологізації міжнародної торговельної взаємодії.

Основні результати дослідження. Наявність протиріч між торговельною політикою та системою стійкого екологічно безпечного розвитку економіки є однією з найгостріших проблем розвитку світового господарства. Досягнення необхідного для нормального функціонування суспільства рівня екологізації є неможливим без виробленні спільних напрямів екологічної політики при здійсненні торговельних відносин. Сучасне багатостороннє екологічне регулювання включає систему міждержавних організацій, природоохоронних угод, а також ряд фінансових механізмів, що сприяють виконанню договірних зобов'язань в цій сфері. Важлива роль у регулюванні зазначених процесів належить міждержавним організаціям, серед яких необхідно відмітити, передусім, установи системи ООН.

На міжнародному рівні природоохоронні аспекти є частиною превалюючої більшості міжнародних домовленостей. Поглиблення міжнародного регулювання має свій прояв в розширенні переліку домовленостей та сфер, які вони охоплюють, підвищенні рівня контролю за реалізацією екологічних угод. Так, в структурі Світової організації торгівлі (СОТ) з моменту створення функціонує Комітет з питань торгівлі і охорони довкілля, головною метою якого є встановлення взаємозв'язків між торговельною діяльністю і довкіллям, співвідношення між положеннями міжнародних природоохоронних угод і нормами СОТ, розробка необхідних заходів у разі виникнення міжнародних суперечок.

Крім того, з моменту створення до сфери діяльності СОТ включені екологічні питання, що стосуються міжнародної торгівлі. У документах цієї організації разом з необхідністю стійкого економічного зростання підкреслюється важливість досягнення екологічних цілей, що відповідають потребам економічного розвитку. Світовою організацією торгівлі були розроблені рекомендації і зміни в системі міжнародної торгівлі, які відповідають відкритому, справедливому і позбавленому дискримінації характеру розвитку торговельної взаємодії [9].

До найбільш значимих документів, спрямованих на вирішення глобальних екологічних проблем варто віднести також Монреальський протокол 1987 року, що передбачає зниження світового виробництва фреонів і Кіотський протокол 1997 року, спрямований на зменшення викидів вуглекислого газу та встановлення обов'язкових кількісних показників відносно емісії таких газів для розвинутих країн з визначенням індивідуальної квоти на зменшення викидів. Це має вирішальне значення для екологізації, оскільки за прогнозом ЮНЕП, до 2050 року очікується збільшення виробництва в усіх країнах світу в цілому в 4 рази і одночасно збільшення в 2,5 рази викидів в атмосферу вуглекислого газу [10].

На регіональному рівні практично всі економічні об'єднання містять положення або окремі домовленості щодо співпраці в сфері охорони довкілля. Угоди припускають різні підходи до екологічної співпраці залежно від рівня розвитку країн членів, ступеня розвитку їх інтегрованості, інституціональної бази та інших чинників. Важлива роль в цьому належить Європейському союзу, який, зокрема, є ініціатором укладання і реалізації домовленостей за рішенням найбільш масштабної глобальної проблеми – зміни клімату, а також ряду інших екологічних проблем. Так, з 2007 року виробництво і споживання небезпечних хімічних речовин регулюються європейським законодавством – регламентом ЄС про хімічні речовини та їх безпечне використання (REACH) [11].

Разом з цим, зазначене регулювання має істотні недоліки, що чинять перешкоди для вирішення глобальних екологічних проблем. До них слід віднести наступні. По перше,

багатосторонні екологічні організації та угоди мають фрагментарний характер, функціонують недостатньо скоординовано й не забезпечені фінансуванням належного рівня. По-друге, значна кількість міжнародних угод не є обов'язковими для виконання, в них відсутні механізми контролю і вирішення суперечок. В зв'язку з цим необхідно відмітити, що досягнення поставлених цілей щодо забезпечення екологічних підходів до розвитку світової торгівлі вимагає реалізації наступних заходів: міжнародної гармонізації національних природоохоронних екологічних норм і стандартів; спільної розробки й реалізації міждержавних програм і проектів в сфері природокористування; застосування загальних принципів стимулювання діяльності екологічного спрямування, а також міжнародних санкцій за порушення природоохоронного законодавства.

Загострення глобальної проблеми захисту довкілля від негативних впливів, спричинених, зокрема, розвитком торговельних відносин, призводить до необхідності розробки заходів, спрямованих не лише на захист довкілля окремої країни, але й на захист екологічних активів, якими користується людство, наприклад озонового шару, кліматичної системи. Для досягнення своїх цілей у цій сфері розвинуті країни світу та держави, що розвиваються, використовують систему торговельних заходів екологічного спрямування, успіх яких значною мірою залежить від обсягу засобів, які можуть бути для цього виділені. У високо розвинутих країнах частка природоохоронних витрат в структурі ВВП зазвичай коливається в межах від 1 до 1,5 % [12]. В цілому, річний обіг ринку природоохоронних технологій досягає сьогодні майже 1 трлн. дол. і продовжує зростати [13]. Збільшується кількість компаній по виробництву очисного і природоохоронного устаткування, альтернативних джерел енергії, моніторингу і проведення екологічної експертизи. Таким чином, світовий попит продовжує трансформуватися у напрямі екологізації, що є об'єктивним та закономірним, на нашу думку, процесом.

Серед інструментів екологічного регулювання міжнародних торговельних відносин слід виділити платежі або податки за право користування природними ресурсами; компенсаційні платежі за вибуття природних ресурсів з цільового використання або погіршення їх якості, викликане виробничою діяльністю; платежі або податки за викиди забруднюючих речовин в довкілля; додатковий податок з прибутку підприємств, що випускають екологічно шкідливу продукцію або застосовують екологічно небезпечні технології. Основною метою використання зазначених інструментів є дотримання екологічних стандартів. В свою чергу, нормативи забруднення довкілля можуть впливати на структуру торгівлі за рахунок зростання виробничих витрат у тому випадку, якщо їх зростання знижує торговельну конкурентоспроможність країни. Проте цього, як правило, не відбувається, оскільки витрати на природоохоронні заходи складають лише незначну частку виробничих витрат.

Порівняльна перевага, що створюється за допомогою більш гнучких екологічних нормативів, зазвичай значно менша за порівняльні переваги, що формуються за рахунок інших чинників, наприклад відмінностей в інфраструктурі, технологіях, запасах природних ресурсів, макроекономічній політиці, людському і фізичному капіталі. Тому жорсткіші екологічні стандарти не знижують порівняльної переваги і торгової конкурентоспроможності країни. В цілому, важко дійти однозначного висновку відносно позитивної або негативної дії лібералізації торговельних відносин на стан довкілля окремої країни. Одним із наслідків зростання і розширення зовнішньоторговельних відносин для держави може стати вплив екологічних ризиків, пов'язаних з імпортом товарів. Так, наприклад, окремими країнами введені торговельні правила, що забороняють або контролюють імпорт небезпечних відходів або генетично модифікованих організмів.

Взаємодія між чинниками, що сприяють лібералізації торгівлі та захисту довкілля, може привести або до синергії, або до конфлікту, залежно від того, як регулюються зазначені відносини. Тому природоохоронні заходи в сфері торгівлі можуть бути реалізовані в різних формах. Серед них варто виділити екологічні податки, екологічні субсидії, екологічні технічні стандарти, заборони на торгівлю і карантини, екологічне маркування.

У даному контексті привертає увагу використання наведених заходів у економічно розвинутих країнах. Так, наприклад, в Німеччині, Франції, Великобританії, Нідерландах введено оподаткування усіх шкідливих виробництв. Іноді розмір екологічних витрат підприємств забрудників сягає 50% [5]. В Німеччині широкого розвитку отримала реалізація квот на забруднення, система екологічних податків і зборів, що ґрунтується на принципі ціни за користування довкіллям: спеціальний податок на фінансування довкілля; податок на захист довкілля; платежі за забруднення довкілля; збори на продукти, товари і сировину. У Фінляндії згідно законодавства оподатковуються викопні палива за винятком автомобільних. У Норвегії так званим «вуглецевим податком» обкладається використання мінерального палива як в побутових, так і в промислових цілях; кам'яного вугілля; бензину; дизельного палива; нафти й газу, що видобуваються на морських платформах. У Данії застосовуються податок на споживання енергії (окрім природного газу і бензину) і податки на викиди. У США також застосовується спеціальний екологічний податок [8].

Важливе значення в цьому зв'язку має також функціонування еколого економічних регіонів або зон стійкого розвитку. Більшість з них розташована в розвинутих країнах на унікальних, екологічно значимих територіях (гірські території, території зі сприятливим кліматом, рекреаційними можливостями). Йдеться про території, на яких здійснюється експериментальна апробація нового господарського механізму раціонального природо-користування і безпечного збалансованого стійкого розвитку. Важливою відмінністю таких територій від інших видів спеціальних економічних зон є характер здійснюваної тут підприємницької діяльності, оскільки вони спеціалізуються на таких видах людської активності, які не руйнують і не забруднюють природне середовище.

Варто зауважити, що на розвиток екосистем впливають наступні основні чинники: рівень споживання; техніко-технологічне навантаження виробництва на природні комплекси; чисельність населення. Стан екологічної складової розвитку країн світу різниться, зокрема, в залежності від рівня їх економічного розвитку. Зважаючи на це, американським екологом П. Ерліхом і фізиком Дж. Холдреном запропонована формула антропогенної дії на довкілля. На їх думку складовими такого впливу є населення, добробут, технологія. Так, при зростанні доходу на душу населення рівень деградації довкілля зростає [4, с. 435]. Далі завдяки зростанню економіки, її структурно-технологічних ресурсозберігаючих змін, поширенню екологічно чистих технологій, переходу до постіндустріальної стадії розвитку з пріоритетами в сфері інформаційних технологій і сфері послуг екологічна дія починає знижуватися. Цьому сприяє і підвищення рівня добробуту населення в цілому і зростання його вимог до екологічної складової якості життя.

У розвинутих країнах з урахуванням вимог екології приймаються рішення про обмеження імпорту, використовуються нетарифні бар'єри у вигляді спеціальних технічних стандартів, спеціальне маркування товарів, що підтверджують їх екологічну чистоту. Для країн, що розвиваються, це створює перешкоди, що ускладнюють розвиток їх експорту. Труднощі виникають також через відсутність відповідної інформації про екологічні вимоги, що висуваються до товару на окремих товарних ринках.

Висновки. Подальший закономірний розвиток торговельної взаємодії вимагає врахування в діяльності її суб'єктів екологічної складової. Серед основних тенденцій екологі-

зації торговельних відносин слід виділити зростання взаємозалежності національних економік та активізацію міжнародних ініціатив багатьма державами і регіональними угрупованнями; консолідацію зусиль країн світу щодо спільної реалізації міжнародної екологічної політики; розширення співпраці багатосторонніх організацій у сфері охорони довкілля; посилення взаємодії ТНК, міжнародних асоціацій і неурядових організацій, які відіграють важливу роль в міжнародній співпраці в цьому напрямі.

Список використаної літератури

1. Anderson K. Effects on the environment and welfare of liberalising world trade: the cases of coal and food // K. Anderson and R. Blackhurst (Editors). *The Greening of World Trade Issues*. – London : Harvester Wheatsheaf, 1992. – P. 145-172.
2. Daly H. *Ecological economics : Principles and applications* / H. Daly, J. Farley. – N.Y., 2010. – 544 p.
3. Esty D. *Greening the GATT : Trade, environment and the future* / D. Esty. – Washington : DC. – 1994. – 319 p.
4. Ehrlich P. *Ecoscience: Population. Resources. Environment* / Paul R. Ehrlich, Anne H. Ehrlich, John P. Holdren. – San Francisco : W. H. Freeman and company. – 1977. – 1052 p.
5. Андреева Н. Вплив екологічного фактора на формування сучасної системи міжнародних економічних відносин / Н. Андреева, С. Харичков // *Регіональна економіка*. – 2004. – № 2. – С. 146-147.
6. Веклич О. Экологический фактор формирования конкурентоспособности национальной экономики / О. Веклич // *Экономика Украины*. – 2005. – № 12. – С. 65-72.
7. Купінець Л. Інструменти екологічної безпеки у міжнародній торгівлі / Л. Купінець, С. Харичков // *Економіка України*. – 2006. – № 4. – С. 71.
8. Туниця Ю. Діалектика глобалізації в контексті екологічного імперативу / Ю. Туниця, Е. Семенюк, Т. Туниця // *Вісник НАН України*. – 2008. – № 2. – С. 8-24.
9. Экологическая регламентация международной торговли и задачи ВТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=173>.
10. План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/events/pastevents/pdf/plan_wssd.pdf.
11. Писаренко С. М. Механізм регулювання еколого економічного розвитку країн членів ЄС / С. М. Писаренко // *Стратегічні пріоритети*. – 2007. – № 3 (4). – С. 119-120.
12. World Trade Organization. *Overview of Developments in the International Trading Environment: Annual report by the Director General*. – Geneva, September 2001. – 167 p.
13. Экологические товары и услуги: переговоры в рамках ВТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://trade.ecoaccord.org/bridges/0411/6.htm>.

MODERN TENDENCIES OF ECOLOGIZATION OF WORLD TRADE

Tsybuliak A. G.

Candidate of Political Sciences, researcher of international finance department of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.

Abstract. *The development of the modern world is under the influence of the global processes that determine the specificity and areas of its functioning. It means the mutual interlocking of interests of the international community in order to achieve common goals of economic, political, environmental, social and cultural development. The noted co operation has the display, in*

particular, at intensification of trade connections as important part of development of global economic space. Expansion of trade interaction objectively contributes to liberalization of export and import relations, which results in sharpening of problem of co operation of society with an environment. Disparity of the system of economic activity and ecological possibilities of outer space is required by the ground of such directions of realization of world trade collaboration which would take into account the necessity of providing of rational development of ecological part of this process. Because of it, in the article pre conditions of ecologization of world trade are investigated, the basic aspects of forming of policy of ecological co operation are analyzed, modern tendencies of ecologization of international trade relations are grounded.

Key words: *ecologization, global problems, ecological problem, resource-ecological potential, world trade interaction, ecological trade co operation, ecological regulation of world trade.*

Referances

1. Anderson K. Effects on the environment and welfare of liberalising world trade: the cases of coal and food // K. Anderson and R. Blackhurst (Editors). *The Greening of World Trade Issues*. – London : Harvester Wheatsheaf, 1992. – P. 145-172.
2. Daly H. *Ecological economics : Principles and applications* / H. Daly, J. Farley. – N.Y., 2010. – 544 p.
3. Esty D. *Greening the GATT : Trade, environment and the future* / D. Esty. – Washington : DC. – 1994. – 319 p.
4. Ehrlich P. *Ecoscience: Population. Resources. Environment* / Paul R. Ehrlich, Anne H. Ehrlich, John P. Holdren. – San Francisco : W. H. Freeman and company. – 1977. – 1052 p.
5. Andreieva N. Vplyv ekolohichnoho faktora na formuvannya suchasnoi systemy mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn / N. Andreieva, S. Kharychkov // *Rehional'na ekonomika*. – 2004. – № 2. – S. 146-147.
6. Veklych O. Ekolohycheskyy faktor formyrovannya konkurentosposobnosti natsyonal'noj ekonomyky / O. Veklych // *Ekonomyka Ukrainy*. – 2005. – № 12. – S. 65-72.
7. Kupinets' L. Instrumenty ekolohichnoi bezpeky u mizhnarodnij torhivli / L. Kupinets', S. Kharichkov // *Ekonomika Ukrainy*. – 2006. – № 4. – S. 71.
8. Tunytsia Yu. Dialektyka hlobalizatsii v konteksti ekolohichnoho imperatyvu / Yu. Tunytsia, E. Semeniuk, T. Tunytsia // *Visnyk NAN Ukrainy*. – 2008. – № 2. – S. 8-24.
9. Ekolohycheskaia rehlamentatsyia mezhdunarodnoj torhovly y zadachy VTO [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=173>.
10. Plan vypolneniya reshenyj Vsemirnoj vstrechy na vysshem urovne po ustojchivomu razvytyiu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.un.org/ru/events/pastevents/pdf/plan_wssd.pdf.
11. Pysarenko S. M. Mekhanizm rehuliuвання ekoloho-ekonomichnoho rozvytku krain-chleniv YeS / S. M. Pysarenko // *Stratehichni priorityety*. – 2007. – № 3 (4). – S. 119-120.
12. World Trade Organization. *Overview of Developments in the International Trading Environment: Annual report by the Director General*. – Geneva, September 2001. – P. 62.
13. Ekolohycheskiye tovary y usluhy: perehovory v ramkakh VTO [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://trade.ecoaccord.org/bridges/0411/6.htm>.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЗАЦИИ МИРОВОЙ ТОРГОВЛИ

Цыбуляк А. Г.

Кандидат политических наук, соискатель кафедры международных финансов Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Аннотация. *Развитие современного мира осуществляется под воздействием процессов глобального характера, которые определяют специфику и направления его функционирования. Речь идет, прежде всего, о взаимном переплетении интересов стран мирового сообщества для достижения общих целей экономического, политического, экологического, социального, культурного развития. Отмеченное взаимодействие проявляется, в частности, в интенсификации торговых связей как важной составляющей развития гло-*

бального экономического пространства. Расширение торгового взаимодействия объективно способствует либерализации экспортно-импортных отношений, которая приводит к заострению проблемы взаимодействия общества с окружающей средой. Несоответствие системы хозяйственной деятельности и экологических возможностей мирового пространства требует обоснования таких направлений реализации торгового сотрудничества в мировых масштабах, которые бы учитывали необходимость обеспечения рационального развития экологической составляющей этого процесса. Таким образом в статье исследованы предпосылки экологизации мировой торговли, проанализированы основные аспекты формирования политики экологического взаимодействия, обоснованы современные тенденции развития экологизации международных торговых отношений.

Ключевые слова: экологизация, глобальные проблемы, экологическая проблема, ресурсно-экологический потенциал, мировые торговые связи, экологическое торговое взаимодействие, экологическое регулирование мировой торговли.